

24/

Nové impulzy v divadle 18. století

P/

Carlo Goldoni: Sluha dvou pánů

(uvedeno 1745/1753)

[Narodil se v roce 1707 do měšťanské rodiny v Benátkách, hlavním městě stále ještě mocné Benátské republiky. Později se jeho otec stal lékárníkem v Perugii a rodina se přestěhovala za ním. Zde Goldoni studuje v jezuitské koleji. V roce 1721 již vypomáhá v právní kanceláři svého strýce v Benátkách. O dva roky později odjíždí studovat do Pavie díky stipendiu, v třetím ročníku je však vyloučen kvůli sepsání satirické skladby ironizující místní dívky. Když však roku 1731 otec umírá, stává se hlavou rodiny, dokončuje právní studia v Padově a pracuje jako advokát. Klientů však není mnoho, a tak zároveň píše komedie. Roku 1734 se setkává s ředitelem herecké komediální skupiny, který mu umožní získat post autora v divadle San Samuele v Benátkách. Se společností posléze hostuje v Janově, kde se během krátké doby seznámí a ožení s dcerou místního notáře. Po návratu píše pro karneval roku 1739 svou první komedii s realistickou postavou Mòmolò cortesan. V roce 1743 píše první komedii s kompletním textem pro všechny postavy (La donna di garbo). Jeho snaha o překonání schematicnosti zápletek a postav v benátském divadle triumfuje, ačkoli Goldoni musí soupeřit s konkurenčními autory. Jako uznávaný autor chválený dokonce Voltairem odjíždí v roce 1762 do Francie, kde píše hry pro italské divadlo. Musí však opět bojovat s publikem zvyklým na divadlo commedie dell'arte. Píše i dvě hry ve francouzštině pro Comédie Française, ale jeho sláva upadá. Zažívá v Paříži chaotické dny Revoluce a nemocný umírá v roce 1793 nedlouho předtím, než mu Národní shromáždění potvrdí skromnou penzi, kterou dostával od krále.]

Ukázka převzata z: Carlo Goldoni, *Sluha dvou pánů*, Praha, Národní divadlo v Praze, 1994, s. 88-90, 116-117, 132-133. Přeložila Eva Bezděková.

Formální charakteristika:

Komedie poprvé uvedená v roce 1745 obsahuje scény doslovně napsané autorem, vedle scén, jejichž děj je jen naznačen, jak to bylo obvyklé v commedii dell'arte (viz canovacci v následující ukázce). Goldoni postupně dopisoval text scén, až v roce 1753 vznikla definitivní psaná podoba hry.

Dějství I. Scéna 6.

Truffaldino sám (*Ulice, kde je Brighellův hostinec*)

Truffaldino: Už toho čekání mám po krk! Už to nevydržím. U tohohle pána se moc nenajím a i na to málo, abych čekal věčnost. Poledne odzvonili před půl hodinou, ale v břicho mi kručí, jako by byly

nejmíň dvě. Kdybych aspoň věděl, kde se tu ubytujeme. Jiní lidi, když přijedou do města, tak jdou ze všeho nejdřív do hospody. Ale můj pán ne, ten nechá kufry v poštovní báře, trajdá si po návštěvách a na chudáka sluhu ani nevzdechne. Že se má pánům sloužit s láskou, to nám pořád vtoukají do hlavy. Ale co takhle připomenout pánům, aby měli cit s námi? Hele, hospoda! Co kdybych se zaskočil podívat, jestli by se tam pro mě nenašlo něco na zub... Ale co když mě bude pán hledat? Dobře mu tak! Má mít na člověka víc ohledů. Jde se! Ale moment – když o tom tak uvažuji, ono to má háček! Že mi to nedošlo hned... já totiž nemám ani floka. To jsi dopadl, Truffaldino! Sakra práce! Radši bych dělal nevím co, než tohle zatracené posluhování. Ale co, když nic jiného neumím?
(...)

Scéna 8.

Florindo, pak Truffaldino

(...)

Florindo: A co ty jsi vlastně zač?

Truffaldino: Sluha, prosím.

Florindo: Benátčan?

Truffaldino: To zrovna ne, ale ze zdejšího kraje. Z Bergama, k vašim službám.

Florindo: Sloužíš teď právě u někoho?

Truffaldino: Teď právě... právě teď ne.

Florindo: Takže nemáš pána?

Truffaldino: Jak vidíte, teď zrovna nemám. (*K sobě*.) Můj pán tu není, takže to není lež.

Florindo: A nechtěl bys sloužit u mě?

Truffaldino: Sloužit u vás? Proč ne? (*K sobě*.) Kdyby mi dal víc, co bych si nepolepšil?

Florindo: Aspoň dokud budu v Benátkách.

Truffaldino: Platí. A kolik za to?

Florindo: Kolik chceš?

Truffaldino: No, ten pán, co jsem ho měl a teď už nemám, mně dával měsíčně dukát a samozřejmě také zaopatření.

Florindo: Dobrá, tolik ti dám taky.

Truffaldino: Snad byste mohl aspoň trochu přidat.
Florindo: A kolik bys chtěl?
Truffaldino: Čtyrák denně na tabák.
Florindo: Tak dobrá, máš ho mít.
Truffaldino: S takovou jsem váš člověk!
(...)

Scéna 9.

Truffaldino, pak Beatrice v mužském převlečení a Brighella

Truffaldino: Denně čtyrák navíc, to dělá třicet čtyráků za měsíc. A že mi ten první pán dává měsíčně dukát, to není žádná pravda, dává mi deset paulů. Možná, že deset paulů dá dohromady dukát, ale najisto to nevím. A třeba už toho Turiňana nikdy nevidím. Stejně je to cvok. Teče mu mlíko po bradě, vůbec nemá rozum. Bez toho se minu. A teď jdu na poštu...

(Chce odejít, ale srazí se s Beatricí.)

Beatrice: No výborně! Takhle na mě čekáš?

Truffaldino: Samo sebou, pořád ještě na vás čekám, pane.

Beatrice: A proč na mě čekáš tady a ne tam před domem, jak jsem ti přikázal? Našel jsem tě čirou náhodou.

Truffaldino: Šel jsem se trochu projít, abych rozchodil hlad.

Beatrice: Tak běž okamžitě k přístavišti, vyzvedni můj kufr a přines ho do hostince pana Brighelly.

Brighella: Tady je můj hostinec, nemůžeš ho minout.

Beatrice: A hod' sebou, čekám na tebe!

Truffaldino: *(K sobě.)* Proč zrovna tam, kruci!

Beatrice: A cestou zajdi na poštu a zeptej se, jestli tam pro mě nejsou nějaké dopisy. Buď to pro Frederiga Rasponiho nebo pro Beatrici Rasponi. Sestra měla původně přijet se mnou, ale nakonec musela zůstat doma. Třeba jí psala nějaká přítelkyně. Tak se podívej, jestli tam není něco pro ni nebo pro mě.

(...)

Scéna 10.

Truffaldino

Truffaldino: Není to paráda? Tolik sluhů hledá pána a já mám dneska dva! Ale co si teď počnu? Sloužit dvěma pánům, to přece nejde. Že ne? A proč ne? Nebyla by to krása, sloužit oběma, pobírat dva platy a dostávat dva obědy? Byla by to krása a ne, že ne, kdyby na to teda nepřišli. A i kdyby na to přišli, co se mně může stát? Nic. Když mě vyhodí jeden, zůstanu u toho druhého. Na mou duši, já to zkusím! A kdyby to jenom jeden vydrželo, zkusím to! Už za tu zkušenost to stojí. A jde se na to, napřed na poštu, pro oba dva!
(...)

Dějství II. Scéna 19.

Beatrice, Truffaldino, pak Florindo z okna hostince.

Truffaldino: (*K sobě.*) Kdybych se teď tak mohl vypařit!
Beatrice: (*K sobě.*) Chudinka Clarice je té Silviovy žárlivosti celá zoufalá. Budu se zkrátka muse nechat poznat, abych jí ušetřila trápení.
Truffaldino: (*K sobě.*) Pán se zrovna nedívá, tak mizím... (*Plíží se nenápadně pryč.*)
Beatrice: Kampak?
Truffaldino: (*Zastaví se.*) Nikam, pane.
Beatrice: Proč jsi ten dopis otevřel?
Truffaldino: To Smeraldina, prosím, já o tom nic nevím.
Beatrice: Žádná Smeraldina, ty lotře! Tys to byl! Ten ráno, teď tenhle, to už jsou dva! Dva otevřené dopisy za den! Pojď sem!
Truffaldino: (*Ustrašeně se šourá k ní.*) Prosím vás, pane...
Beatrice: Pojď sem, povídám!
Truffaldino: Tak už se nezlobte!
Beatrice: (*Chytne Truffaldina, vyplácí ho holí, je zády obrácená k hostinci.*)
Florindo: (*V okně hostince.*) Cože? Kdo mi to bije sluhu?
Truffaldino: Už dost! Už dost!
Beatrice: Já ti dám, lotře! Já tě naučím otvírat mi dopisy. (*Odhodí hůl na zem a odejde.*)

Scéna 20.

Truffaldino, pak Florindo z hostince

- Truffaldino: Sakra! Takhle se jedná s našincem? Seřezat mě jako psa? Když se sluha pánovi nezamlouvá, tak ho má vyhodit a ne takhle spráskat!
- Florindo: (*Vyjde z hostince tak, že ho Truffaldino nevidí.*) Co to meleš?
- Truffaldino: (*Uvidí Florinda, k sobě.*) A jejej! (*K Florindovi.*) Povídám, že cizí sluha se takhle nebije. To je přece urážka pro jeho pána.
- Florindo: To bych řekl, že je to pro mě urážka. Kdo tě to zbil?
- Truffaldino: Já prosím nevím, já ho neznám.
- Florindo: A proč tě zbil?
- Truffaldino: Protože... protože jsem mu plivl na botu.
- Florindo: A ty sis to nechal líbit? A držels jak beran a ani ses nebránil? A připustils, aby na tvého pána padla taková hanba? Ty osle, ty mameluku! (*Sebere hů ze země.*) Když máš bití tak rád, tak já ti ještě přidám! (*Zbije ho, pak odejde do hostince.*)
- Truffaldino: A teďka už opravdu můžu říkat, že jsem sluha dvou pánů. Už mě vyplatili oba! (*Odejde do hostince.*)

Dějství III. Závěrečná scéna 18.

Všichni

(...)

- Florindo: Můj sluha by si chtěl vzít za ženu vaši komornou. Myslíte, že byste mu mohl vyhovět?
- Smeraldina: (*K sobě.*) No nazdar! To už je druhý, co mě chce. Ale kruci kdo to je? Kdybych ho aspoň znala!
- Pantalone: Já proti tomu nic nemám. (*Ke Smeraldině.*) Co tomu říkáš ty?
- Smeraldina: Kdybych věděla, že si polepším...
- Pantalone: (*K Florindovi.*) A ten váš sluha, co je to zač?
- Florindo: Za tu krátkou dobu, co mi slouží, jsem došel k názoru, že je spolehlivý a myslím i zdatný.
- Clarice: Předběhl jste mě, pane Florindo! Já totiž měla udělat totéž co vy. Měla jsem požádat o Smeraldinu pro sluhu slečny Beatrice. Ale vy jste si o ni řekl dřív pro toho svého a tím je to vyřízené.
- Florindo: Ne, ne, když vám na tom záleží, tak já ustoupím a nechám vám volné pole.
- Clarice: Nikdy bych nepřipustila, abych měla nezaslouženou přednost před vámi. A taky jsem se po pravdě řečeno nijak nezavázala. Prosím, splňte svůj slib.

- Florindo: Ustupujete mi jenom ze zdvořilosti. Pane Pantalone, berte to, jako bych nic neřekl. Za svého sluhu už nemluvím. A taky si ani nepřejí, aby se ženil.
- Truffaldino: *(K sobě.)* To jsem dopadl! Oni si tu budou dělat komplimenty a já zůstanu na ocet.
- Smeraldina: *(K sobě.)* Tak jsem měla dva ženichy a nezbude mi žádný.
- Clarice: Když si ji nevezme ten náš, tak ji ten druhý taky nedostane! Tak to aspoň bude spravedlivé!
- Pantalone: To bych ani neřekl. Chudák holka se chce vdávat. Jeden nebo druhý ji dostat musí!
- Florindo: Můj ne. To slečně Clarici nemohu udělat.
- Clarice: A já zas nedopustím, aby přišel zkrátka pan Florindo.
- Truffaldino: Panstvo, tuhle záležitost bych vyřídil já. Pane Florindo, žádal jste o Smeraldinu pro svého sluhu?
- Florindo: Ano, copak jsi to neslyšel?
- Truffaldino: A vy, slečno Clarice, chtěla jste Smeraldinu pro sluhu slečny Beatrice?
- Clarice: Měla jsem to tak vyřídit.
- Truffaldino: Když je to tak, Smeraldino, ruku sem!
- Pantalone: *(K Truffaldinovi.)* Proč má dát ruku zrovna tobě?
- Truffaldino: Protože já jsem sluha pana Florinda i slečny Beatrice.
- Florindo: Cože?
- Beatrice: Co to povídáš?
- Truffaldino: Pomalu, pomalu! Pane Florindo, kdo vás prosil, abyste pane Pantalonovi řekl o Smeraldinu?
- Florindo: No, ty.
- Truffaldino: A vy, slečno Clarice! Kdo měl podle vás Smeraldinu dostat?
- Clarice: No ty!
- Truffaldino: Tak vidíte! Smeraldina je moje.
- Florindo: Beatrice, kde je tvůj sluha?
- Beatrice: Přece tady Truffaldino.
- Florindo: Truffaldino? To je přece můj sluha.
- Beatrice: Já myslela, že Pasquale.
- Florindo: Pasquale je přece tvůj sluha.
- Beatrice: *(K Truffaldinovi.)* Tak jak je to?
- Truffaldino: *(Gesty naznačuje, že prosí za prominutí.)*
- Florindo: Ty mizero!

Beatrice: Ty lotře!
Florindo: Tak ty jsi sloužil dvěma pánům zároveň!
Truffaldino: Ano, prosím, já jsem si dopřál ten husarský kousek. Spadl jsem do toho rovnýma nohama, bez rozmýšlení. Ale chtěl jsem to zkusit. Dlouho to netrvalo, to je svatá pravda, ale můžu se chlubit aspoň tím, že mi na to nikdo nepřišel, dokud jsem to na sebe nevyklopil sám – z lásky k své milé. Nahonil jsem se jako pes, taky jsem se párkrát sekl, ale běžte si najít druhého, komu by se to podařilo! A už proto doufám, že mi to všichni prominete.

O/

Flaminio Scala: Il teatro delle favole rappresentative

(vydáno tiskem 1611)

[*Slavný herec italské commedia dell'arte, který se narodil pravděpodobně v Římě v roce 1547. Jako herec byl součástí významné herecké společnosti Gelosi, která působila ve Francii a posléze, v roce 1577, založila tamní tradici italské komedie v Théâtre Comique. Jeho velkým činem je však především benátské vydání scénických námětů několika desítek komedií či tragikomeidí ve stylu commedia dell'arte z roku 1611, z něhož je naše ukázka. Zemřel patrně roku 1624.*]

Ukázka převzata z: Flaminio Scala, *Il teatro delle favole rappresentative overo La ricreatione comica, boscareccia, e tragica divisa in cinquanta giornate*, Benátky, Giovan Battista Pulciani, 1611, s. 58-61. Přeložila Kateřina Bohadlová ve své diplomové práci *Flaminio Scala a jeho Il teatro delle favole rappresentative v zrcadle doby. Morfologická analýza Scalových scénářů podle metody V. J. Proppa*, Praha, Istituto Italiano di Cultura, 2005, s. 85-88.

Formální charakteristika:

Rozsáhlý soubor krátkých rámcových scénářů divadelních her psaných úsporným zkratkovitým jazykem.

Giornata XX. Li duo Fidi Notari Comedia.

Argomento

Habitavano in Bologna duo giovani nobilissimi, e grandissimi amici, l'uno si chiamava Oratio, e l'altro Flavio, ambeduo innamorati: Oratio d'una fanciulla di virtuose qualitati ornata, nomata Isabella figlia d'un Dottor Gratiano, e Flavio di una giovane dotata di molta nobiltade, e bellezza, nomata Flaminia, figlia d'un Pantalone de' Bisognosi: furono que' duo giovani travagliati ne' loro amori da un' Capitano Spavento, alquale per via d'un servo gli fecero fare alcune burle

Den XX – Dva věrní notáři. Komédie.

Obsah

V Bologni žili dva urození mladíci a velcí přátelé, jeden se jmenoval Oratio a druhý Flavio, oba dva byli zamilovaní: Oratio do Isabelly, dívky ctnostých kvalit a dcery Dottora Gratiana, a Flavio do Flaminie, mladé dívky ztělesňující ušlechtilost a krásu a dcery Pantalona de' Bisognosi. Tyto dva mladíky sužoval v jejich lásce jistý Kapitán Spavento, kterého za pomoci jednoho sluby různými způsoby zesměšnil, aby nedostal ženu, již miloval a která se potom stala

per fallo rimaner senza la donna da lui amata, laquale divenne poi moglie di Flavio, ed egli se ne rimase burlato, si come nella Comedia si dimostrerà.

Personaggi della Comedia.

Pantalone veniziano
Flaminia figlia
Arlecch. servo

Oratio
Flavio amici

Gratiano Dottore
Isabella figlia
Francesc. serva
Pedrolino servo

Capitano Spavento

Robbe per la Comedia

Lanterne bellissime assai
Due vesti, e barbe posticci da vestir
duo Notari

Bologna città. Notte. Atto primo

Isabella Frances. Essendo di notte portano fuori di casa Pedrolino, alquale hanno dato la dormia; acciò ch'egli non veda venire Oratio in casa moroso d'Isabella: manda Franc. A cercarlo, Isab. in casa, Frances. via, lasciando Ped. in Scena.

Cap. Sp. Arriva per parlare à Flamin. Pedrolino dice di molte cose sognando, in quello Isabella impatiente della dimora d'Oratio, viene alla fenestra, vede il Capit. vien fuori, e credendolo Oratio,

Flaviovou manželkou, a tak zůstal na očet, jak se ukáže během komedie.

d Postavy komedie.

*Pantalone benátský
Flaminia, dcera
Harlekýn, sluha*

*Oratio
Flavio, kamarádi*

*Gratiano Dottore
Isabella, dcera
Franceschina, služka
Pedrolino, sluha*

Kapitán Spavento.

Rekvizity pro komedii

*Dostatek krásných luceren
Dva kostýmy a falešné vousy pro dva notáře*

Dějství první. Bologna město. Noc.

Vynášejí v noci z domu Pedrolina, kterému daly uspávací prostředek, aby neviděl přicházet Oratia, milence Isabelly, do domu: pošle Franceschinu, aby ho šla hledat, Isab. do domu, Franceschina odejde, Pedrolino zůstane na scéně.

Přichází, aby si promluvil s Flamin., Pedrolino mluví zmateně ze spaní, vtom je netrpělivá kvůli Oratiovu zpoždění, přistoupí k oknu, vidí Kapitána, vyjde ven, a majíc ho za Oratia ho obejmě a

	l'abbraccia, e lo conduce in casa.	<i>dovede ho do domu.</i>
Flaminia	Alla finestra aspettando Flavio, sente Pedr. che parla, lo crede Flavio, vien fuori, in quello	<i>U okna očekává Flavia, slyší Pedr., jak mluví, má ho za Flavia, vyjde ven, vtom</i>
Gratiano	arriva, ella lo crede Flavio, l'abbraccia, dicendo ben mio, venite in casa à godermi, entrano	<i>přijde, ona ho považuje za Flavia, obejmě ho, říká mu můj milý, pojdte si se mnou ke mně domů užít, vejdou.</i>
Pantalone	con lume, vedono Pedrol. se ne maravigliano, si pigliano spasso à sentirlo parlare, in quello	<i>S loučí, vidí Pedrol., diví se, co se mu stalo, baví se na jeho účet, když ho slyší mluvit, vtom</i>
Harlekýn	fuggendo di casa	<i>Utíká z domu.</i>
Kapitán	dietro, dice à suo padre come il Cap. era entrato in casa sua per levarle l'honore, e rubbarla: e d'haver dato tante bastonate à Pedr. che l'hà ucciso: Cap. vuol dir le sue ragioni, essi non lo vogliono ascoltare, e li sono tutti addosso, ed egli se ne fugge: mettono Ped. in casa, Isabella entra, ed essi vanno à querelar il Cap. via,	<i>Za ním, vykládá svému otci, jak Kapitán vnikl do domu, aby ji připravil o počestnost a okradl ji: a že zbil holí Pedr., až ho zabil: kapitán se chce hájit, oni ho však nechtějí poslouchat, všichni se na něho vrhnou, on uteče: odnesou Ped. domů, Isabella vejde, ostatní jdou podat žalobu na Kapitána, odejdou,</i>
Isabella	alla finestra dice, che per la tardanza del padre vuole andare à godersi con l'amante suo nella camera terrena, essend'egli per fede suo marito, si ritira.	<i>U okna říká, že si chce jít užít se svým milencem do pokoje v přízemí, když se její otec zdržel, protože si dali manželský slib, vzdálí se.</i>
Flaminia	alla finestra dice, che per la tardanza del padre vuole andare à godersi con l'amante suo nella camera terrena, essend'egli per fede suo marito, si ritira.	<i>U okna říká, že si chce jít užít se svým milencem do pokoje v přízemí, když se její otec zdržel, protože si dali manželský slib, vzdálí se.</i>
Isabella	Alla finestra lamentandosi della tardanza d'Oratio, in quello	<i>Si u okna stěžuje na Oratiovo zpoždění, vtom</i>
Flavio	la vede, e credendola Flam. ragiona seco amorosamente sotto voce, in quello	<i>ji vidí, má ji za Flam., potichu s ní láskyplně rozmlouvá, vtom</i>
Oratio	con lume stanno à sentire, alla fine	<i>s loučí poslouchají, nakonec Oratio</i>
Frances.	Oratio conoscendolo per Flavio caccia	<i>Flavia pozná a tasí, Flavio také, vtom</i>
Flavia.	mano alla spada, Flavio il simile, in quello	
Pantalone	con lume pongono dimezo, Franc. in casa, Oratio, e Flavio facendo quistione passano la scena, e via, in quello	<i>s loučí se postaví mezi ně, Franc. Domů, Oratio a Flavia se hádají, přejdou po scéně, vtom</i>
Gratiano	fuggendo	<i>utíká</i>
Flaminia	dietro bastonandolo, chamandolo traditore per haverli voluto levar l'honor suo; Pant. l'assalta con l'armi, Grat. ginocchioni, che farà tutto	<i>za ním, bije ho holí, křičí na něho „zrádce“, že ji chtěl připravit o počestnost: Pantalone ho napadne se zbraní, Grat. padne na kolena, že</i>

quello, ch'ei vorrà: Pant. fà sposar Flam. la manda in casa, poi dice à Grat. haverli à dire gran cose di sua figlia Isabella, e del Cap. entrano: Arlec. strascina Ped. in casa; e qui finisce l'Atto Primo.

udělá vše, co bude chtít: Pantalone že si má vzít Flaminii za ženu, pošle ji do doma, pak říká Grat., že mu musí sdělit důležité informace o jeho dceři Isabelle a o Kapitánovi, vejdou: Harlekýn táhne Pedrolina do domu: zde končí první dějství.

B/

SCALA, Flaminio, *Il teatro delle favole rappresentative, ovvero La ricreatione comica, boscareccia, e tragica ; divisa in cinquante giornate* [faksimile vydání online], Venetia, 1611. Dostupné z: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00048646/image_7>.